

Література:

1. Фулей Т. І. Впровадження у законодавство України сучасних загальнолюдських принципів права / Т. І. Фулей // Вісник Запоріж. юрид. ін ту. – 2002. – № 4. – С. 36-45.
2. Фулей Т. І. Деякі проблеми впровадження загальнолюдських принципів права та правових принципів у юридичну практику України / Т. І. Фулей // Вісник Львів. ін-ту внутр. справ. – Л., 2002. – Вип. 2. – С. 137-146.
3. Трипольський В. О. Справедливість соціальна / В. О. Трипольський // Політол. енцикл. словник / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 631.
4. Верещька Л. І. Феномен справедливості у контексті соціальної комунікації: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Л. І. Верещька. – О., 2002.
5. Околіта С. В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 – філософія державного управління / С. В. Околіта. – К., 2000. – 18 с.
6. Мінченко Р. М. Державна влада і справедливість / Р. М. Мінченко // Вісник Одес. ін-ту внутр. справ. – 2005. – № 1. – С. 143-149.

Нетудихатка О. Ю., НУ "ОЮА"

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

В статті проводиться аналіз основних філософських сочинень, лежачих в основі розуміння ролі і значення безпеки життєдіяльності людини. БЖД – інтегральна наука тому, що вона має багато зв'язків з іншими науками, і в цьому полягає її багатство і багатогранність. Людина, позбавлена складностей життя, протидія, не маючи точок опору, поступово слабшає, атрофується і стає слабким ланкою в цьому світі. Організація і мислення – взаємопов'язані поняття – лежать в основі правильного управління і раціонального режиму життя людини.

The article analyzes the main philosophical writings, underlying understanding of role and importance of safety of human life. Life safety – integrated science because it has many connections with other sciences and therein lies its richness and complexity. Person, depriving the difficulties of life, no objec-

tions, having no points of resistance, gradually weakens, atrophies and becomes a weak link in this world organization and thinking – interrelated concepts underlies the proper management and rational mode of life.

Епікур рекомендує: "Хай ніхто у молодості не відкладає заняття філософією, а у старості не припиняє займатися філософією: адже ніхто не буває ні недозрілим, ні перезрілим для здоров'я душі. Хто говорить, що іще не наступив або пройшов час для заняття філософією, той схожий на того, хто говорить, що для щастя або ще нема, або вже нема часу. Тому і юнаку, і старцю слід займатися філософією: першому – для того, щоб під час старіння бути молодому благами внаслідок благородного згадування про минуле, а другому – для того, щоб бути одночасно і молодим, і старим внаслідок відсутності страху перед майбутнім" [1, с. 516]. "Навчай себе до думки, що смерть не має до нас ніякого відношення. Адже все добре і погане складається з відчуттів, а смерть це відсутність відчуттів... Таким чином, смерть не має до нас ніякого відношення тому, що коли ми існуємо, смерть ще не присутня. А коли смерть присутня, тоді ми не існуємо. Тому смерть не має відношення ні до тих, що живуть, ні до померлих, тому, що для одних вона не існує, а інші вже не існують" [1, с. 517]. **"Історія** – хлібороб у літературі. Він далекий від порожньої шттовханини ефемерних явищ сучасності й все-таки обробляє ґрунт сьогодення. Виклинемо й ми сьогодні, звертаючись до тих, хто в тихій самоті обробляє в області філософії клаптики землі батьків і, не осліплений золотою мішурою нашої сучасної літератури, уміє роздавати належне й насолоджуватися непідробленими скарбами думки минулого" [2].

За думкою Піфагора (біля 532 р. до н. е.) "...все, що відбувається в світі, знову повторюється через певні проміжки часу" [1, с. 40 – 41]. Тому, вивчаючи історію, ми знаходимо в готовому виді те, що сьогодні робимо спроби відкрити. Ще в свої роки Піфагор писав, що "мозок, подібно залозі внутрішньої секреції, виділяє думки". Далі, розвиваючи тему, учень Піфагора – Філолай (5 ст. до н. е.) конструював свої біологічні концепції і писав, що тіло і душа – єднання протилежностей, а хвороба – порушення єдності протилежностей, тому для збереження здоров'я необхідно зберігати міру в харчуванні, температурі тощо" [1, с. 42]. За даними Аристотеля і Демокрита "...жодна річ не відбувається по пустому, але все в силу причинного зв'язку і необхідності" [1, с. 91]. І далі Аристотель продовжує: "...керівником життя є розумна прозорливість" [1, с. 96]. Тобто, правильне планування діяльності дає гарантію безпеки при

виконанні дій. Один з софістів – Протагор вказував на труднощі дослідження питань релігії. Продик, який застосував до етики софістичну точку зору і намагався пояснити виникнення релігійних уявлень з психічних умов людської свідомості, в той час, як молодші софісти прямо стали стверджувати, що "релігія є винахід розумних людей, складений заради підкорення натовпу" [1, с. 155]. Іще Сократ критикував Продика, який за 50 драхм викладав інакше, ніж за одну драхму [1, с. 161]. Так ми бачимо, що якість викладання корисних порад викладалася по-різному, звідки і виникали і виникають сьогодні помилки в діяльності на виробництві і допускаються порушення безпеки праці. Сократ писав, що "до щастя веде тільки один шлях, а саме – добродетельність, що всі добродетельності по суті однакові, що вони лише суть одної основної правди, як всі пороки витікають з одного джерела – брехні" [1, с. 168]. "Якщо сутність добродетельності складається з знання, то цим визначається і шлях придбання добродетельності" [1, с. 168]. Найбільш важливою, царевою наукою Сократ вважав вміння управляти собою і людьми, а це можна досягти розміркуванням і самопізнанням [1, с. 169]. Вже літньою людиною Сократ вчився грати на лірі. "Хіба не пристойно, говорив він, визнавати те, чого не знав?" [1, с. 175]. Сократ молодим людям радив дивитися в дзеркало: гарним – щоб не соромитися своєї вроди, бридким – щоб вихованням прикрасити бридкість. На питання Антифонта Сократ відповідає питаннями: "якщо довелось б надавати допомогу друзям або державі, то в кого буде більше дозвілля на турботи: у того, хто живе, як я, або у того, хто благоденствує, як ти? Кому зручніше бути на чолі на війні: тому, хто не може жити без розкошів, чи тому, для кого достатньо того, що є? І, навпаки, хто з них може бути скоріше доведений до здачі: той, що потребує предметів, які дуже важко добути, або той, хто задовольняється вживанням предметів, що легко дістаються?" [1, с. 184]. Золоті слова, які сьогодні потрібні нашим керівникам, щоб вчитися, як жити, працювати і не робити помилок.

Епікур висловлює цікавий висновок, який лежить в основі профілактики безпеки життєдіяльності: "Хоча безпека від людей досягається до деякого ступеню відношенням до людей завдяки деякій силі...., але самою сильною безпека буває завдяки тихому життю і віддаленню від натовпу" [1, с. 523]. "Слід мати дійсну мету і всю вірогідність, до якої ми зводимо наші думки, в іншому випадку все буде повно сумнівів і безладу". [1, с. 534]. Тобто, певна націленість на виконання завдань, які стоять перед робітником на роботі,

гарантує виконання їх без помилок і порушень безпеки. І далі: "... безпека, завдяки дружбі, найбільш повно здійснюється" [1, с. 525]. Тобто, фактор підтримки працівників між собою відіграє дуже велику роль у забезпеченні безпеки життєдіяльності. **Епікур** думає в першу чергу про юне покоління, як майбутнє країни і суспільства в цілому: "Перша справа для спасіння (для щастя) – спостереження за юністю і охорона її від всього спотворюючого її пагубними пристрастями" [1, с. 533]. Без історії будь-якого питання немислимий подальший розвиток наукової галузі, зокрема безпеки життєдіяльності. Відома точка зору, що філософія формується в епоху становлення зрілої стадії розвитку цивілізації [3].

Глибоко та достовірно пізнати соціальні явища дають змогу діалектичний та історичний підходи. Вони дають можливість правильно вирішувати такі дуже важливі для безпеки життєдіяльності проблеми, як співвідношення буття та свідомості, фізичного та духовного, соціального та біологічного, необхідного та випадкового, загального зв'язку явищ у їх постійному розвитку, єдності та боротьбі протилежностей, проблеми переходу кількісних змін у якісні тощо. Наука схожа на айсберг: видима його частина завжди менша тої, що схована під водою. Слідом за пізнанням сил природи і суспільства рано або пізно відбувається практичне оволодіння цими силами. Некорисних відкриттів не буває: історія науки знає багато відкриттів, які на протязі десятиліть або століть вважались некорисними, а потім ставали наріжним каменем цілої галузі техніки. Нема нічого практичнішого, ніж вірна теорія [3].

Для вироблення ідеології безпеки, для формування суспільної грамотності в сфері безпеки 20-30 років тому була запропонована нова навчальна дисципліна – безпека життєдіяльності, яка об'єднала в єдине ціле питання, що вивчались на курсах "Охорона праці", "Цивільна оборона", "Промислова екологія", "Гігієна праці" тощо. Але всі ці науки своїм корінням торкаються дуже давніх міркувань щодо праці, основних правил поведінки в житті, охорони повітря та інших профілактичних заходів, які охороняють життя та здоров'я людини.

Так, за **Емпедоклом**, всі зміни у світі підлегли не будь-якій меті, а випадковості й необхідності. За Емпедоклом, всі виродливі форми, як помилки природи, не могли пристосуватися й гинули, виживали лише цілеспрямовані організовані істоти [4]. Великий Ч. Дарвін, по суті, у своїй книзі "Походження видів" підтвердив це твердження [5, с. 415]. В охороні праці виживають і залишаються діючими тільки засоби і пристрої, які надійно захищають людину від пошкоджень.

Геродот пише: "Слід зрозуміти поняття, які лежать в основі слів, для того щоб, коли зводимо до них наші думки, питання, нерозуміння, ми могли засуджувати їх і щоб в нас при безкінечних поясненнях нічого не залишалось невирішеним або щоб ми не мали пустих слів" [6]. Пророцькі слова Геродота. Велика кількість неузгоджених постанов, наказів, інструкцій публікується в країні, які часом повторюють або суперечать одна одній. А скільки дарма затрачується коштів на замовлення виконання однакових робіт, в тому числі, наукових розробок. Виконані розробки частіше лежать, чекають роками свого втілення без віддачі витрачених коштів.

У наукових дослідженнях існують різні рівні. Нижні рівні відповідають найближчим і безпосереднім потребам практики, тобто, вирішують тактичні завдання сьогодення, верхні розраховані на більш-менш окрему перспективу, націлені на рішення стратегічних завдань, на розкриття можливостей практики майбутнього й внесення корінних змін в існуючу практику. Розвиток науки в кожний даний період залежить від успадкованого від минулих поколінь розумового матеріалу, від уже поставлених теоретичних завдань. Відносна самостійність у розвитку науки випливає з потреб самого пізнання необхідності систематизації знань, у взаємодії різних розділів даної науки й інших наук між собою, у вільному обміні думками. Теоретичний рух мислення в остаточному підсумку виступає як мета практичної діяльності, втілюючись і матеріалізуючись у виробництві: наука не тільки виходить з практики, але й випереджає практику. Безліч відкриттів зроблено поза залежністю від безпосередніх запитів практики, а лише згодом вони з'явилися джерелами нової практики: відкриття рентгена, радіоактивності, пеніциліну й т. д. Аристотель (384-322 до н. е.) помітив: пізнання починається з подиву. "Хто зайшов, за словами М. Планка, так далеко, що нічому більше не дивується, той виявляє лише те, що він перестав вчитися ґрунтовно міркувати. Для дослідника відкриття дивного завжди є щасливою подією й стимулом у творчій роботі" [7, с. 740]. У наукових відкриттях неабияку роль грає аналогія. Вона присутня майже у всіх відкриттях. Але в деяких вона є основною. Спостережливість людини є основним чинником, інколи повз явище проходять тисячі людей, і тільки один їх зауважує. У процесі дослідження йде пошук рішення проблеми. Іноді це відбувається навмання, іноді цілеспрямовано. Без цілі дослідження приречене на поразку. Тому ідея пошуку зв'язків, єдиної ідеї в декількох предметах, що їх поєднує з метою

рішення єдиного завдання, вирішується більш успішно. Всі наукові відкриття, винаходи мають загальну логіку, незалежно від змісту. Спочатку провадиться відбір гіпотези, перевірка на практиці, в експерименті. У результаті проробленої роботи і отриманих результатів робиться прогноз.

Платон (427-347 до н. е.) – великий мислитель, що пронизує своїми духовними нитками всю світову філософську культуру, підійшов до пізнання з позицій діалектики. Діалектика – поняття, що походить від слова "діалог" – мистецтво міркувати, розмірковувати у спілкуванні, тобто, сперечатися, щось доводити. Діалектика – мистецтво "пошуково думати", строго логічно, розплутуючи всілякі протиріччя в зіткненні різних думок, суджень, переконань [7, с. 441 – 683].

Піфагор (6 ст. до н. е.): "Усе є число". Саме в числах піфагорійці вбачали властивості й відносини, властивим різним гармонійним сполученням сущого. Піфагорійці бачили в числі й математичних відносинах пояснення схованого змісту явищ, законів природи. Вони вивчали залежність характеру звучання музичних інструментів від довжини струн; шукали прості числові відносини в геометрії й астрономії. Піфагор успішно розробляв різного роду математичні докази, що сприяло розвитку принципів точного раціонального типу мислення. Залежно від температури тіла людини реєструється його стан здоров'я, від кількості адреналіну в крові залежить самопочуття хворого. Певна кількість обов'язково відповідає конкретному якісному стану предмета, людського або тваринного організму. Від кількості, комплексу отриманих знань у сфері охорони праці залежить якість безпеки при виконанні робіт, у побуті, у військовій справі, у спорті [7, с. 9 – 406].

Парменид (7-6 століття до н. е.) філософ і політичний діяч, центральна фігура Елейської школи. Плутаність слів походить від плутаності думок. У Парменида виявляється глибока ідея про предметну віднесеність думки; ця фундаментальна ідея залишається непохитною в століттях. Крім того, він затверджував: вищий ступінь організації дає вищий ступінь мислення. Значна кількість людей гине через несвочасність допомоги, неузгодженість дій відповідних державних структур, недостатню кваліфікацію рятувальників, відсутність сучасного матеріального забезпечення рятувальних служб, низький рівень систем зв'язку та інформованості, а також поганої підготовки населення до дій в період виникнення надзвичайної ситуації.

Цей короткий екскурс в античну філософію дає нам живу картину становлення теоретичної думки, повної сміливих, оригінальних, мудрих ідей. Ці мудрі ідеї дають основу для подальшого осмислення тактичних та ідейних кроків у будь-якому виді творчості. Основні ідеї не втратили на сьогоднішній день своєї актуальності.

У середньовіччі категорія часу розглядається Августином. "Що таке час?" – Світ обмежений у просторі, а буття його обмежене в часі. Час і простір існують тільки у світі та зі світом. "Час є міра руху й зміни". Августин випередив І. Ньютона й передбачив А. Ейнштейна. Це визначення вірне й цілком наукове понині. Минуле зобов'язане своїм існуванням нашій пам'яті, майбутнє – нашій надії. Характерна риса сьогодення – стрімкість його плину: людина не встигає озирнутися, як вона уже змушена згадувати про минуле [5, с. 417]. У безпеці життєдіяльності фактор часу по суті стоїть на першому місці: втрачений час затримки в наданні допомоги – може загинути людина, згоріти будівля т. і., загублені факти, речові докази; не визначений час нанесення рани потерпілому – міняється вся доказова частина обвинувачення злочинця [5, с. 419].

У філософії стародавнього Китаю Мо цзи пише: "якщо роздиртися, звідки починаються безлади, то виявляється, що безлади виникають від того, що люди не люблять один одного ... Нині правителі царств знають лише про любов до свого царства і не люблять інші царства, тому всіма силами держави прагнуть завдати удару іншій країні ... На основі минулого пізнаємо майбутнє, на основі ясного пізнаємо сховане".

У філософії, історії, праві, релігії, історії філософії, естетиці й т. і., у кожній із цих розвинених історичних областей Гегель намагається знайти й вказати минаючу через неї нитку розвитку. Мова йде про гегелівський діалектичний метод. Читаючи гегелівські роботи, присвячені конкретним питанням, ми повинні підкреслити з них діалектичний метод. "Діалектична логіка є наука про діалектичне протиріччя як рушійну силу розвитку всіх природних, соціальних і духовних процесів" [5, с. 419].

Гегель неодноразово підкреслював, що філософія... "аж ніяк не відкидає, а зберігає форми думки, закони й емпіричні досягнення природничих наук, правда, він додає, що філософія "разом з тим розвиває їх далі й перетворює їх за допомогою нових категорій". Ця позиція виражена в його словах про те, що "філософія природи підхоплює матеріал, виготовлений фізикою на підставі досвіду

у тім пункті, до якого довела його фізика". Особливість природних або, як говорить Гегель, кінцевих наук укладається в прагненні редукувати явища до деяких гіпотез, критерієм підтвердження яких є досвід [8, с. 48].

Л. Фейербах визнає, що в історії філософії має місце заперечення, більше того, воно, на його думку, є істотним моментом її розвитку. "Без протилежності немає розвитку. Більше пізній філософ не приймає в собі більше раннього зі шкірою й волоссям, але сприймає його духовну есенцію, його душу, його ідею".

Захищаючи Гегеля від нападок Бахмана, Фейербах, як видно, сприймав основний історико-філософський принцип Гегеля, його діалектичний підхід до минулих філософських систем. "Без протилежності ніщо не виявляється; жодне зображення не з'являється в дзеркалі, якщо одна сторона дзеркала не буває темною. Таким чином, протиріччя є виявлення рівності. "Жодна річ без протиріччя не може відкритися самій собі, тому що вона не має нічого протилежного їй, то вона завжди виходить із себе й не входить знову в себе" [9, с. 607].

Фейербах у другому томі творів пише: "Багатству знань Лейбніца відповідав розмах і різноманіття його життєвих зв'язків. Чим більше хто-небудь знає, тим більше в нього утвориться зв'язків. А енциклопедизм Лейбніца зв'язував його з усім світом: із ученими всіх спеціальностей, з людьми всіх станів, із солдатами й художниками, із князями й ремісниками. Він міг би вигукнути разом з Овідієм: "Моє багатство робить мене бідним". "Його філософія – це Чумацький шлях, що буває чудовими й блискучими думками, а не сонячна або планетна система" [10, с. 8]. Декарт покинув свою батьківщину, головним чином, тому, щоб позбутися численних зв'язків. І навіть у Голландії міняв одне місце за іншим, щоб сховати своє місцеперебування.

В розділі "Епікур вітає Менекея" акцентується розсудливість (благорозумність). "Розсудливість дорожче навіть філософії. Від розсудливості виникли всі останні добродетності; вона вчить, що не можна жити приємно, не живучи розумно, морально і справедливо, і навпаки, не можна жити розумно, морально і справедливо, не живучи приємно" [10, с. 122]. Дійсно, якби всі люди діяли розсудливо, майже не було б порушень охорони праці, випадків травматизму, захворювань тощо. І далі: "Для того, щоб жити у безпеці від людей, існує благо, узгоджене з природою, і за допомогою таких благ людина може собі це доставляти". "Таким чином, якщо життя таких людей безпечно, то вони досягли природного блага" [7, с. 771]. Читаючи ці

рядки, дійсно доходиш до істини, що безпека життя це найвище благо для людини як до нашої ери, так і сьогодні. Далі Епікур дає рекомендації щодо збереження безпеки людини: "Хоча безпека від людей досягається завдяки деякій силі, яка віддаляє (людей, що турбують) і добробуту (багатству), – самою справжньою безпека буває завдяки тихому життю і віддаленню від натовпу" [7, с. 773].

Наступне висловлення Епікура вселяє впевненість в забезпечення повної безпеки, якщо застосовувати певні засоби і пристрої: "Проти всього можна здобути собі безпеку, а що стосується смерті, ми, всі люди, живемо у неукріпленому місті" [7, с. 774]. Епікур далі дає змогу повірити в силу філософської думки і її ролі в науці і нашому житті у зверненні Порфірія до Марцелли: "Пусті слова того філософа, якими не вилікується ніяке страждання людини. Як від медицини нема ніякої користі, якщо вона не виганяє хвороби з тіла, так і від філософії, якщо вона не виганяє хвороби душі" [7, с. 781]. Людина відрізняється від тварини універсальністю, відсутністю щільної прив'язаності до певного виду життєдіяльності, тобто вільною свідомою діяльністю [7, с. 782]. Людина здійснює безпосередній зв'язок з навколишнім середовищем та отримує дані про свій стан за допомогою каналів приймання інформації, об'єднаних у загальну групу аналізаторів. А небезпечні ситуації створюються завдяки порушенням мотиваційної частини дії (небажанні виконувати визначені дії), недооцінки безпеки; порушенням орієнтації частини дії (незнанні правил безпеки); порушенням виконавчої частини (невідповідності психічних та фізичних можливостей). Основними чинниками зниження життєдіяльності є конфлікти, наркотики, алкоголь, нікотин, нікотиноманія, втома і перевтома, хворобливі стани. Шляхами підвищення життєдіяльності людини є організаційні заходи, зміна режимів праці, оздоровча фізична культура, медико-біологічні заходи, психологічні засоби.

Завершуючи короткий екскурс у філософію щодо її поглядів на безпеку життєдіяльності, слід нагадати читачеві, що основа поведінки будь-якої людини як вдома, так і на роботі складається з помірності почуттів, поведінки, настрою душі. Згадаємо Плутарха: "Благополуччя і щастя – не в кількості грошей, не у висоті положення, не в посадах будь-яких або силі. Але у свободі від печалі, у помірності почуттів і настрої душі" [7, с. 795]. Деякі автори вважають життя людей за благо. Людина оцінює факти свого життя за їх значимістю. Сократ вищим благом вважав мудрість як єдність знання і уміння розрізняти добро і зло. Законотрухняність

за Сократом повинна бути абсолютною. Платон продовжив: "Благо – те, що існує ради нього самого". Аристотель говорить про "вище благо" – "правильну державу". За думкою Сенеки, жити згідно з природою – значить мати здоровий глузд, володіти мужнім, енергійним, благородним духом. Поняття благо набуває різне тлумачення в різні історичні епохи. Благо – інтегральне поняття, яке має безліч аспектів, в результаті чого різні автори тлумачать його по-різному. Тому безпечне, надійне, безболісне життя також може вважатися благом. І це благо створюється майже більше, ніж наполовину, самою людиною, творцем основного корисного створеного на Землі [11].

Діалектичний аналіз і синтез поглядів філософів Стародавньої Греції дає змогу прийти до висновку, що шляхи подолання небезпеки людей в побуті і на роботі складаються, в основному, з антропогенної теорії, яка лежить в основі причин виникнення захворювань, травм, смертей людей. Тільки націленість на людину, так званий "людський фактор", який охоплює до 90 % всіх причин порушень безпеки життєдіяльності, може вирішити проблему захисту людини як вдома, так і на роботі.

Література:

1. Антология мировой философии. Античность. М. ; Минск: Харвест – АСТ, 2001.
2. Фейербах Л. – История философии. – М., 1967. – Т. 2. – С. 427.
3. Ивакин А. А. Система методологии научного познания // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2002. – Вип. 15. – С. 246-254.
4. Івакін О. А., Чайковський Ю. В. – Основні філософсько-правові проблеми теорії і практики становлення міжнародного права // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2009. – Вип. 36. – С. 35-43.
5. Спиркин А. Г. – Философия. – М., 2002.
6. Дарвин Ч. Происхождение видов. – М., 2002.
7. Древне-греческая философия. От Платона до Аристотеля. – Фолио. Москва Харьков. – 1999.
8. Гегель Г. Наука логіки. – М., 1975. – Т. 1.
9. Гегель Г. Філософія природи. – М., 1975. – Т. 2.
10. Фейербах Л. Історія філософії. – М., 1974. – Т. 1.
11. Капустина Н. Б. Проблема блага в історії філософії. Правове життя сучасної України. Матер. Міжнар. наукової конф. – Одеса: Фенікс, 2010. – С. 9-11.